

The background is a solid, vibrant blue. Scattered across this background are numerous small, red, stylized characters that resemble the number '5'. These characters are oriented in various directions, some upright and some rotated, creating a subtle pattern.

ORTOGRAFIA

NA

*bardzo
dobry*

UWAGA!

Zmianie uległa zasada dotycząca pisowni **nie** z imiesłowami przymiotnikowymi czynnymi i biernymi. Podjęto uchwałę wprowadzającą ich **łącną** pisownię niezależnie od znaczenia i sposobu użycia.

Uchwała nie zabrania jednak pisowni rozdzielnej tych imiesłowów w wypadkach, w których była ona dotychczas stosowana.

ORTOGRAFIA

NA

***bardzo
dobry***

Copyright by AGENCJA WYDAWNICZA „GRAM”
Warszawa 1999
Wszelkie prawa zastrzeżone

Zakres materiału zawarty w niniejszej publikacji jest zgodny z podstawami programowymi nauczania języka polskiego **w klasach IV–VI szkoły podstawowej** oraz **gimnazjum** opublikowanymi w Dzienniku Ustaw nr 14 z dnia 23.02.1999 r.

ISBN 83-901384-1-7

AGENCJA WYDAWNICZA „GRAM”

Warszawa 1999

Wydanie IV

Skład: *ComSet*, Warszawa

Druk: Zakład Poligraficzno-Wydawniczy „3V Print”, tel. 722-37-22

ORTOGRAFIA NA BARDZO DOBRY

książka pomocnicza do nauki języka polskiego

Opracowanie – Barbara i Krzysztof
Gierymscy

Wstęp

Nasze wydawnictwo oddaje do rąk Czytelników kolejną książkę pomocniczą do nauki języka polskiego w szkołach podstawowych i gimnazjach. Wydana wcześniej *Gramatyka na bardzo dobry* pozwoliła wielu uczniom zgłębić tajniki nauki o języku.

Liczymy na to, że nasza kolejna publikacja dotycząca ortografii i interpunkcji pomoże młodym odbiorcom w opanowaniu trudnej sztuki poprawnego pisania w języku ojczystym. *Ortografia na bardzo dobry* jest bowiem omówieniem najważniejszych wiadomości z tej dziedziny.

Oprócz reguł ortograficznych i zasad interpunkcyjnych niniejsze opracowanie zawiera słowniczek wyrazów często używanych, których pisownia może uczniom sprawiać trudności oraz zamykające tę książkę dyktanda pochodzące w większości z wybranych lektur szkolnych.

Sądzymy, że zastosowana w tym opracowaniu forma starannie przygotowanych graficznie tablic – już wcześniej sprawdzona w poprzedniej publikacji – sprawi, że znane Czytelnikom ze słowników i podręczników szkolnych zasady pisowni i interpunkcji staną się bardziej zrozumiałe i łatwiejsze do zapamiętania.

*Reguły
ortograficzne i
interpunkcyjne*

PISOWNIA WYRAZÓW Z

ó

Poznaj zasady!

ó

— piszemy wtedy, kiedy wymienia się na **o** lub **e** w innych formach danego wyrazu lub w wyrazach pokrewnych, np.

ó

o

dwór

powóz

trójka

pokój

sposób

przód

wiózł

dwory

powozy

troje

pokoje

sposoby

przodem

wiozę

ó

e

siódmy

szósty

ziółka

przyjaciółka

piórko

przód

wiózł

siedem

sześć

ziele

przyjaciel

pierze

przedni

wiezie

ó

— piszemy w zakończeniach:

-ów

-ówka

-ówna

-ów

w zakończeniach nazw miejscowych, np.

Piotrków

Kraków

Bytów

Jędrzejów

Gorzów

Chotomów

-ów

w zakończeniach dopełniacza liczby mnogiej rzeczowników rodzaju męskiego, np.

chłopców

orzechów

obiadów

rumaków

krajów

olbrzymów

-ówka

złotówka

leśniczówka

końcówka

kartkówka

miejscówka

klasówka

wyjątki →

skuwka

zasuwka

-ówna

Nowakówna

Iłakowiczówna

młynarzówna
(córka młynarza)

ó

— piszemy na początku niewielu wyrazów, np.

ósmo

ósemka

ówdzie

ówczesny

ów

ó

— piszemy w niektórych wyrazach w języku polskim mimo braku obecnie wymiany na o lub e, np.

Pisownię wybranych wyrazów koniecznie zapamiętaj!

chór

córka

dopóki

główny

góral

jaskółka

kłótnia

król

krótki

który

mózg

ołówek

oprócz

płótno

późno

próba

próchno

próżny

również

różnica

różowy

różga

skóra

stróż

tchórz

wiórki

wkrótce

włóczęga

włócznia

włókno

wójt

wówczas

wróbel

wróżba

wróżka

wzgórze

źródło

żółty

żółw

ó

— nie występuje na końcu wyrazów.

PISOWNIA WYRAZÓW Z

u

u

— piszemy w zakończeniach, np.

-un	_____	opiekun	zwiastun
-unek	_____	rachunek	rysunek
-unka	_____	piastunka	opiekunka
-uchna	_____	córuchna	matuchna
-utki	_____	milutki	skromniutki
-uszka	_____	pieluszka	poduszka
-uszek	_____	staruszek	kożuszek
-uch	_____	leniuch	maluch
-ula	_____	babula	matula
-ulka	_____	brzydulka	babulka
-ulec	_____	budulec	hamulec
-us	_____	dzikus	wiarus

u

— piszemy w różnych formach czasowników typu:

kuć

snuć

psuć

kujemy

snujesz

psujcie

kują

snujcie

psuj

u

— piszemy w zakończeniach czasowników:

-uję

-ujesz

-uje

rysuję

rysujesz

rysuje

buduję

budujesz

buduje

obserwuję

obserwujesz

obserwuje

u

— piszemy w większości wyrazów w języku polskim, np.

*Ich pisownię należy
zapamiętać!*

audycja

gumka

rzut

autor

hufiec

skrupuły

biurko

już

tłusty

bluzka

kałuża

trudny

brudny

kożuch

tułów

burza

kukułka

wujek

drużyna

kultura

wzdłuż

duży

lektura

żubr

fabuła

pauza

żuraw

głuchy

reguła

żurek

Poznaj zasady!

rz

— piszemy wtedy, kiedy wymienia się na **r** w innych formach danego wyrazu lub w wyrazach pokrewnych, np.

rz	→	r
starzec	—	starość
dworzanin	—	dworski
uwierzyć	—	wiara
wzorzysty	—	wzór
rowerzysta	—	rower

rz

— piszemy w zakończeniach:

-arz	—	księgarz	kalendarz
-erz	—	rycerz	kołnierz
-mierz	—	kątomierz	Sandomierz
-mistrz	—	zegarmistrz	sztukmistrz

rz

— piszemy po spółgłoskach:

b-	_____	brzuch	brzoskwinia
p-	_____	przyroda	przyrząd
d-	_____	drzemać	modrzew
t-	_____	trzymać	strzelba
g-	_____	grzbiet	pielgrzym
k-	_____	krzew	krzątanina
ch-	_____	chrzan	chrześniak
j-	_____	spojrzeć	przejrzysty
w-	_____	wrzenie	wrzawa

*wyjątki:***nie piszemy rz**

po wyżej wymienionych spółgłoskach w niektórych wyrazach, np.

kształt

pszenica

pszczoła

Pszczyna

wszystko

zawsze

w formach stopnia wyższego i najwyższego przymiotników utworzonych przyrostkiem **-szy** lub **-ejszy**, np.

bogatszy

najbogatszy

lepszy

najlepszy

cichszy

najcichszy

mocniejszy

najmocniejszy

w partykule **-że**, np.

skądże

róbże

mówże

w wyrazach typu:

odżywić

odżyć

obzerać

odżałować

rz

— piszemy w wielu wyrazach mimo braku współcześnie wymiany na r, np.

 Pisownię tych wyrazów zapamiętaj!

barbarzyńca	rzadki	towarzyski
burzyć	rządzić	twarz
jarzębina	rzecz	uderzyć
jarzyny	rzeczownik	urząd
korzeń	rzeka	warzywa
korzyść	rzemień	wierzba
kurz	rzemiosło	wierzch
narząd	rzeński	zarzut
narzekać	rzetelny	zdarzenie
narzędzia	rzeźbić	zmierzch
orzechy	rzodkiewka	zarządzać
porządek	rzucać	zorza
porzeczka	tchórz	zwierzęta

PISOWNIA WYRAZÓW Z

ż

ż

— piszemy wtedy, kiedy wymienia się na **g, dz, h, z, ź, s** w innych formach danego wyrazu lub w wyrazach pokrewnych, np.

odważny	ż	→	g	odwaga
mosiężny		→	dz	mosiądz
drużyna		→	h	druh
mrożony		→	z	mróz
zakażenie		→	ź	zakaźny
nżej		→	s	nisko

ż

— piszemy niekiedy w zakończeniach:

-aź	→	reportaż	garaż
		sprzedaż	bandaż
-eź	→	młodzieź	odzieź
		kradzieź	grabieź

ż

— piszemy po literach **l, ł, r** i w wyrazach zapożyczonych po **n**, np.

lżejszy	małżeństwo	oskarżenie
aranżacja	rewanż	oranżada

ż

— piszemy w partykułach **-że, -ż**, np.

także

cóż

czyż

gdyż

któż

tenże

ż

— piszemy w wielu wyrazach, np.

*Ich pisownię
należy zapamiętać!*

ciężki

mężczyzna

żaden

dążenie

mnożenie

żarówka

drożdże

mżawka

żartować

duży

nożyce

żarzenie

dyżur

Pasożyt

żądać

inżynier

podróż

żeglarz

jeż

pożyczka

żelazko

jeżyny

pożytek

żeński

każdy

spiżarnia

żwawo

krzyżówka

strażak

życiorys

księżyc

wieża

życzenia

łóżko

wzwyż

żyrandol

PISOWNIA WYRAZÓW Z

ch

ch

— piszemy wtedy, kiedy wymienia się na **sz** w innych formach danego wyrazu lub w wyrazach pokrewnych, np.

ch	→	sz
mucha	_____	muszka
ucho	_____	uszy
blacha	_____	blaszka
cicho	_____	cisza
sucho	_____	suszyć

ch

— piszemy zawsze na końcu wyrazów, np.

słuch	mech	zamach
brzuch	o książkach	na palcach

wyjątek → druh

ch

— piszemy po literze **s**, np.

schronisko	schemat	schody
schyłek	schab	wschód

ch

— piszemy zawsze w wyrazach rodzimych oraz w tych wyrazach zapożyczonych, w których **ch** występowało w oryginalnej pisowni, np.

*Zapamiętaj pisownię
tych wyrazów!*

anarchia

architektura

archiwum

chałwa

chaos

charakter

chciwość

chemia

chirurg

chleb

chłopiec

chłodny

chłód

chmura

chodzić

choinka

chorągiew

choroba

chować

chronić

chudy

chuligan

chusteczka

chwalić

chwiać się

chytry

kichać

machać

obchody

ochota

ochrona

psycholog

puchar

szlachetny

szlachta

uchwała

wachlarz

zachód

zachwył

PISOWNIA WYRAZÓW Z

h

h

— piszemy wtedy, kiedy wymienia się na **g, ż, z, dz** w innych formach danego wyrazu lub w wyrazach pokrewnych, np.

wahać się	h	→	g	waga
druh		→	ż	drużyna
blały		→	z	blazen
wataha		→	dz	watadze

h

— piszemy w rozpoczynających wyrazy cząstkach: **hipo-, hiper-, hydro-**, np.

hipo-	—	hipoteza	hipokryta
hiper-	—	hiperpoprawny	hiperbola
hydro-	—	hydrologia	hydrofor

h

— występuje w wielu wyrazach obcego pochodzenia:

— w nazwach własnych, np.

Homer

Holandia

Hellada

Sahara

Hades

Mahomet

Himalaje

Hannibal

— na początku i w środku
niektórych wyrazów, np.

 Zapamiętaj ich pisownię!

abstrahować	hamować	huragan
alkohol	handel	hurtownia
bohater	harcerz	husaria
blały	harmonia	huta
czyhać	hasło	hydraulik
druhna	hełm	hymn
filharmonia	herbata	inhalacja
grahamka	hodowla	kontrahent
habit	honor	mahoniowy
haft	horyzont	ohydny
hak	hrabia	rehabilitacja
halny	humanitaryzm	wahać się
hałas	humanizm	wahadło
hamak	humor	wehikuł

PISOWNIA WYRAZÓW Z ą ę

ąę

— piszemy w wyrazach rodzimych, np.

częstogęstypociągbędziemykąwęszyćgąszczkęwięcąę

— piszemy w wyrazach zapożyczonych,
całkowicie przyswojonych, np.

cętkikolędapędzelbrązowyląwędkowaćfrędzlepąsowywędrowaćąę

— piszemy przed l, ł w zakończeniach form osobowych
czasowników w czasie przeszłym, np.

wyciąć— wyciąłem— wycięliśmy— wyciąłeś— wycięliście— wyciął— wycięli— wycięła— wycięły— wycięło

ą

ę

— piszemy wtedy, kiedy wzajemnie się wymieniają, np.

gąska	ą	↔	ę	gęś
ząb				zęby
dąb				dębowy
piąty				pięć
pieniądze				pieniężny

ą

ę

— piszemy w zakończeniach niektórych bezokoliczników i imiesłowów, np.

odpocząć

zacząć

klęknąć

robiąc

myśląc

pelzający

tańczące

zawinięte

dotknięty

ą

ę

— piszemy na końcu wyrazów:

1

ą	czas teraźniejszy
	— myślą — rysują — budują
3.os. l.mn.	czas przyszły prosty
	— pobiegną — napiszą — zbudują

ę	czas teraźniejszy
	— niosę — robię — projektuję
1.os. l.poj.	czas przyszły prosty
	— zrobię — wyrzucę — przyniosę

2

	rzeczowniki r. żeńskiego	rzeczowniki r. męskiego	rzeczowniki r. nijakiego	przymiotniki r. żeńskiego
Mianownik	—	—	szczęnię	—
Dopełniacz	—	—	—	—
Celownik	—	—	—	—
Biernik	teczkę	artystę	szczęnię	uprzejmą
Narzędnik	teczką	artystą	—	uprzejmą
Miejscownik	—	—	—	—
Wołacz	—	—	szczęnię!	—

3

Biernik – kogo? – co?	moją twoją waszą	cię mię się	← zaimki
--------------------------	------------------------	-------------------	----------

ą

ę

— piszemy w wielu wyrazach, np.

*Zapamiętaj pisownie
niektórych z nich!*

bęben

gąbka

kąpiel

krępy

prędkie

pręt

skręt

tępy

tętno

trąba

wątek

wklęsły

zajęty

zakręt

żołądź

PISOWNIA WYRAZÓW Z **em** **en** **om** **on**

em**en****om****on**

— piszemy w wyrazach
zapożyczonych:

en**on**

— piszemy bez względu na wymowę
przed **f, s, w, z, sz, ch**, np.

konfiskować

konserwa

konszachty

konfekcja

sensacja

koncha

konwalia

benzyna

pensjonat

— piszemy zgodnie z wymową przed **t, d, c** oraz **k, g**, np.

kontakt

kalendarz

potencjalny

renta

kondycja

konkretny

kontrola

koncesja

kongres

em**om**

— piszemy zgodnie z wymową przed **p, b**, np.

temperatura

stempel

emblemata

kompas

kompres

kombinat

em

— piszemy w 1. os. l. poj. czasowników, np.

— ja **umiem**, **rozumiem**, **wiem**

om

— piszemy w końcówce celownika l. mn. rzeczowników, np.

Celownik
— komu?
— czemu?

książ**kom**

słoni**om**

drzew**om**

pły**tom**

budyn**kom**

wzgórz**om**

en

on

— piszemy przed przyrostkami **-ka**, **-ko**, np.

kor**onka**

sadz**onka**

sł**onko**

ok**ienko**

em

en

om

on

— piszemy w wielu wyrazach, np.

Oto niektóre z nich:

akcent

komplet

prezent

blondynka

konflikt

recenzja

bomba

orientacja

remanent

fragment

plomba

talent

komentarz

pretensje

temperówka

PISOWNIA WYRAZÓW Z

j

i

Poznaj zasady!

j

— piszemy na początku wyrazów przed samogłoską, np.

jarzyny

jechać

język

jagody

jutro

jodła

j

— piszemy po samogłoskach zgodnie z wymową, np.

pokój

rodzaj

twój

bajka

dojście

przyjdę

Po spółgłoskach **c, z, s**

— wymawianych miękko, piszemy **i**, np.

ciemno

zieleń

siano

siatka

— wymawianych twardo, występujących w zakończeniach wyrazów obcego pochodzenia, piszemy **j**, np.

stacja

emocje

poezja

pensja

j

— piszemy zgodnie z wymową po przedrostkach zakończonych na spółgłoskę, np.

podjazd

objazd

nadjechać

odjazd

podjąć

wjechać

wyjątek →

obiad

i

— piszemy na początku wyrazów przed spółgłoską, np.

igła

indyk

igraszki

iskra

idea

imiestów

i

— piszemy bez względu na wymowę po spółgłoskach, np.

biuro

legiony

partia

fiolęk

miara

wiadukt

i

— piszemy również po samogłoskach, np.

stoimy

boisko

po kolei

stoisko

moimi

nadziei

i

— piszemy po **d, l, r** w zakończeniach wyrazów obcego pochodzenia, np.

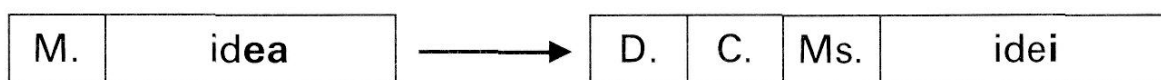
komedia

kolia

historia

przyp.	rzeczowniki r. żeńskiego zakończone na -ja, -ia				
M. l. poj.	lekcja pensja poezja	nadzieja szyja	komedia historia	jadalnia uczelnia	ziemia głębia
D. l. poj.	lekcji pensji poezji	nadziei szyi	komedii historii	jadalni uczelni	ziemi głębi
C. l. poj.	lekcji pensji poezji	nadziei szyi	komedii historii	jadalni uczelni	ziemi głębi

Ms. l. poj.	lekcji pensji poezji	nadziei szyi	komedii historii	jadalni uczelni	ziemi głębi
	-ji — piszemy po spółgłoskach c, s, z.	-i — piszemy po samogłoskach.	-ii — piszemy w wyrazach obcego pochodzenia.	-i — piszemy w wyrazach rodzimych lub zapożyczonych, całkowicie przy-swojonych.	-i — piszemy bez względu na wymowę.

uwaga!

piszemy — ii
kolonia — kolonii
opinia — opinii
linia — linii

piszemy — i
pustynia — pustyni
skrzynia — skrzyni
dynia — dyni

Pisownia cząstek

-bym

-byś

-by

bym

byś

by

— piszemy łącznie:

— z osobowymi formami czasownika, np.

I. poj.

— przeczytał**bym**

— przeczytał**byś**

— przeczytał**by**

— przeczytał**aby**

— przeczytał**oby**

I. mn.

— przeczytalib**yśmy**

— przeczytalib**yście**

— przeczytalib**y**

— przeczytały**by**

pisał

+

bym

=

pisał**bym**

obejrzeli

+

byśmy

=

obejrzelib**yśmy**

— z osobowymi formami czasownika występującymi w funkcji bezosobowej, np.

należał**oby**

wypadał**oby**

wydawał**oby** się

— kiedy łączą się ze spójnikami i partykułami lub wchodzą w ich skład, np.

że**by**

jeśli**by**

czyż**by**

gdy**by**

aby

niech**by**

bym

byś

by

— piszemy **rozdzielnie**:

— z bezokolicznikiem, np.

Pojechać **byś** nie mógł?

Zrobić **bym** nie umiał.

Pracować **byśmy** musieli.

— z bezosobowymi formami czasownika zakończonymi na **-no**, **-to**, np.

znaleziono **by**

wykonano **by**

odczytano **by**

zamknięto **by**

rozpoczęto **by**

odkryto **by**

— z wyrazami **można**, **wolno**, **trzeba**, **warto**:

można **by**

wolno **by**

trzeba **by**

warto **by**

— kiedy występują jako spójniki, rozpoczynające następne zdanie, np.

Ojciec upominał, **by** mu nie przeszkadzać.

Ciotka zachęcała, **bym** do niej przyjechał.

Wielkie i małe litery

Wielką literą piszemy:

 Poznaj zasady!

— imiona własne ludzi, np.

Barbara

Łukasz

Kozłowski

Adam Mickiewicz

Maria Konopnicka

— imiona własne zwierząt, np.

Azorek

Maks

Pimpuś

— przydomki, pseudonimy i przezwiska ludzi, np.

Bolesław Chrobry

Kazimierz Sprawiedliwy

Hubal

Długi

Sokole Oko

Biernat z Lublina

Stanisław ze Skalbmierza

— imiona własne postaci mitologicznych, np.

Syzyf

Zeus

Herakles

Demeter

Pegaz

Apollo

— nazwy dynastii, np.

Piastowie

Jagiellonowie

Habsburgowie

Wielką literą piszemy:

— nazwy świąt, dni i okresów świątecznych, np.

Nowy **Rok**

Dzień Edukacji Narodowej

Narodowe **Święto Niepodległości**

Wszystkich Świętych

Wigilia

Boże Narodzenie

Wielki Tydzień

— przymiotniki (odpowiadające na pytanie — czyj?)
utworzone od imion własnych, np.

Pałac **Kazimierzowski**

styl **Sienkiewiczowski**

dzieci **Marcinowe**

wiersz **Różewiczowski**

— nazwy gwiazd, planet i konstelacji, np.

Saturn

Jowisz

Wielka Niedźwiedzica

Wenus

Droga Mleczna

Gwiazda Polarna

Ziemia

Słońce

Księżyc

Jeżeli Ziemia, Słońce, Księżyc są nazwami planet, to piszemy je wielką literą.

Jeżeli są nazwami pospolitymi, piszemy je małą literą, np.

Marek wziął grudki ziemi do ręki.

Promienie słońca obudziły mnie o świcie.

Wielką literą piszemy:

— nazwy części świata, państw i ich mieszkańców, np.

Ameryka — **A**merykanin

Europa — **E**uropejczyk

Afryka — **A**frykanin

Francja — **F**rancuz

Polska — **P**olak

Kanada — **K**anadyjczyk

— nazwy regionów, prowincji, planet, krain historycznych i ich mieszkańców, np.

Pomorze — **P**omorzanin

Mars — **M**arsjanin

Śląsk — **Ś**lązak

Wenus — **W**enusjanin

Wielkopolska — **W**ielkopolanin

Fenicja — **F**enicjanin

— nazwy regionów stanowiących całość geograficzno-kulturalną, np.

Północ

Południe

Dziki **Z**achód

Bliski **W**schód

— nazwy miast, dzielnic, wsi i osiedli, np.

Warszawa

Mokotów

Stegny

Londyn

Wrzeszcz

Borsuki

Montreal

Bałuty

Popowo

Wielką literą piszemy:

— nazwy mórz, oceanów, jezior, rzek, gór, pustyni, puszczy, kanałów, wysp, półwyspów, np.

A tlantyk	P acyfik	O cean Indyjski
A driatyk	B ałtyk	M orze Egejskie
Ś niardwy	G opło	J ezioro Otmuchowskie
W isła	N oteć	S ekwana
G iewont	K arpaty	G óra Kościuszki
S ahara	G obi	P ustynia Libijska
B iałowieża	K ampinos	P uszcza Niepołomicka
K reta	W yspy Owcze	P ółwysep Bałkański
K anał Augustowski		K anał Wieprz-Krzna

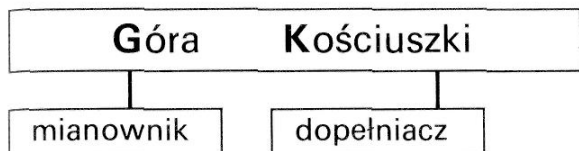
Bałtyk ► Bałtyk — jest nazwą geograficzną jedno-wyrazową, toteż piszemy ją wielką literą.

Morze Bałtyckie ► Morze Bałtyckie — drugi wyraz jest przymiotnikiem, więc zgodnie z zasadą oba wyrazy piszemy wielką literą.

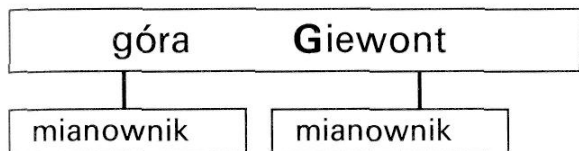
rzeczownik przymiotnik

morze Bałtyk ► morze Bałtyk — jeżeli drugi wyraz jest rzeczownikiem w mianowniku, to pierwszy będący nazwą pospolitą piszemy małą literą.

rzeczownik w mianowniku rzeczownik w mianowniku

— drugi wyraz jest rzeczownikiem w dopełniaczu i zgodnie z zasadą poprzedzający go wyraz piszemy wielką literą.

— drugi wyraz jest rzeczownikiem w mianowniku, więc poprzedzający go wyraz piszemy małą literą.

Wielką literą piszemy:

— przymiotniki wchodzące w skład nazw geograficznych:

— południowy, północny, wschodni, zachodni, górny, dolny, stary, nowy, mały, wielki, np.

Ameryka **P**ołudniowa

Ameryka **P**ółnocna

Stary **S**ącz

Morze **P**ółnocne

Dolny **Ś**ląsk

Nowy **T**arg

Mała **P**anew

Górny **Ś**ląsk

Wielka **B**rytania

Jeżeli przymiotniki: południowy, północny, wschodni, zachodni itd. nie wchodzą w skład nazwy własnej, lecz są doraźnym określeniem nazwy geograficznej, to piszemy je małą literą, np.

Karpaty zachodnie

Polska północna

Polska południowa

ale

Ameryka **P**ołudniowa

nazwa własna

przymiotnik zależny od kontekstu

pełna, nierozdzielna nazwa własna

Wielką literą piszemy:

— nazwy przedstawicieli ras, szczepów, plemion, np.

Murzyn

Indianin

Słowianin

Arabowie

Metys

Aztekowie

— jednowyrazowe nazwy ulic, placów, parków, rynków, budowli, zabytków, np.

Puławska

Łazienki

Barbakan

Wawel

Wilanów

Belweder

— wszystkie wyrazy w nazwach wielowyrazowych, jeżeli wchodzi ściśle w skład nazwy własnej, np.

Zamek **K**rólewski

Rynek **S**tarego **M**iasta

Krakowskie **P**rzedmieście

Wwały **C**hrobrego

Jeżeli wyrazy występujące na pierwszym miejscu są odczuwane jako nazwy pospolite i nie wchodzi w skład nazwy własnej, piszemy je małą literą:

→ ulica **P**uławska

→ plac **U**nii **L**ubelskiej

→ most **G**runwaldzki

→ pomnik **K**opernika

aleja **T**ulipanów

Wyraz „aleja” w liczbie pojedynczej piszemy małą literą.

Aleje **U**jazdowskie

Wyraz „aleje” występuje w liczbie mnogiej, dlatego piszemy go wielką literą.

Wielką literą piszemy:

— nazwy urzędów, władz, instytucji, szkół, organizacji, towarzystw, np.

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej	Urząd Rady Ministrów
Ministerstwo Finansów	Europejska Wspólnota Gospodarcza
Główny Urząd Statystyczny	Urząd Stanu Cywilnego w Pile
Uniwersytet Jagielloński	Polska Akademia Nauk
Muzeum Narodowe w Krakowie	Prezydent m.st. Warszawy

Komitet do Spraw Radia i Telewizji

W nazwach wielowyrazowych wszystkie spójniki, przyimki i skróty piszemy małą literą.

Zapamiętaj!

— piszemy, np.

Szkoła Podstawowa nr 121 w Warszawie

Liceum Ogólnokształcące im. T. Kościuszki w Starachowicach

ale

Chodzę do ósmej klasy szkoły podstawowej.

Będę zdawał egzaminy do liceum ogólnokształcącego.

Wielką literą piszemy:

— nazwy orderów i odznaczeń, np.

Virtuti Militari

Złoty Krzyż Zasługi

Krzyż Walecznych

Order Legii Honorowej

— pierwszy wyraz w tytułach utworów literackich, naukowych, dzieł sztuki oraz wszystkie nazwy własne wchodzące w skład tych tytułów, np.

„**Pan Wołodyjowski**”

„**G**ramatyka języka polskiego”

„**K**amienie na szaniec”

„**S**łownik wyrazów bliskoznacznych”

„**P**ortret rodziny **S**obieskich”

„**B**itwa pod **G**runwaldem”

— wszystkie wyrazy w odmiennych tytułach czasopism (z wyjątkiem przyimków i spójników), np.

„**G**azeta **W**yborcza”

„**P**rzegląd **S**portowy”

„**S**ztandar **M**łodych”

„**K**obieta i **S**tyl”

— tylko pierwszy wyraz w nieodmiennych tytułach czasopism, np.

„**M**ówią wieki”

„**Ż**yjmy dłużej”

— wszystkie litery w skrótowcach z wyjątkiem wchodzących w ich skład przyimków i spójników, np.

PAN

SGH

MSZ

WSiP

GOPR

Małą literą piszemy:

— wszystkie nazwy pospolite, np.

— przymiotniki utworzone od nazw kontynentów, krajów, narodów, regionów, plemion, miast, wsi, np.

azjatycki

północnoamerykański

śląski

europejski

australijski

pomorski

polski

wrocławski

słowiański

austriacki

białostocki

żoliborski

europejski

ale

Europa

Europejczyk

— nazwy mieszkańców miast, dzielnic, wsi, np.

gdańszczanin

warszawianin

mokotowianin

paryżanin

katowiczanie

żoliborzanie

londyńczyk

kielczanie

wodzisławianin

Zapamiętaj!

warszawianin

warszawski

ale

Warszawa

poznanianin

mieszkaniec Poznania

ale

Poznanianin

mieszkaniec Poznańskiego

Małą literą piszemy:

— nazwy dni tygodnia, miesięcy, okresów kalendarzowych, obrzędów, zwyczajów, nabożeństw, np.

wtorek

grudzień

dyngus

niedziela

kwartał

andrzejki

tydzień

półrocze

ślub

— nazwy wydarzeń historycznych, np.

wojna trzynastoletnia

kongres wiedeński

unia lubelska

druga wojna światowa

traktat wersalski

powstanie styczniowe

Nazwy wydarzeń historycznych mających szczególne znaczenie w dziejach ludzkości lub w dziejach danego narodu możemy pisać wielką literą, np.

Wielka Rewolucja Francuska

Powstanie Listopadowe

Powstanie Warszawskie

Powstanie Styczniowe

— nazwy godności współczesnych i historycznych, tytułów naukowych i zawodowych, nazwy członków związków wyznaniowych, np.

prezydent

profesor

katolik

cesarz

inżynier

buddysta

Małą literą piszemy:

— nazwy stron świata
oraz wyrazy oznaczające położenie geograficzne, np.

wschód

północ

południowy zachód

równoleżnik

południk

koło podbiegunowe

— nazwy okręgów administracyjnych, np.

województwo płockie

gmina parczewska

województwo zamojskie

ziemia lubuska

— nazwy okresów, epok, prądów kulturalno-filozoficznych, np.

średniowiecze

odrodzenie

klasycyzm

Nazwy te w zależności od kontekstu lub intencji piszącego możemy pisać wielkimi literami:

Odrodzenie

Romantyzm

Często wielką literą piszemy wyrazy ze względów uczuciowych i grzecznościowych, np.

Rodzice

Przyjaciel

Ojczyzna

Wolność

Nazwy osób, do których zwracamy się w piśmie, piszemy wielką literą. Przymiotniki i zaimki odnoszące się do tych nazw możemy również pisać wielką literą, np.

Mój **D**rogi **O**jcze, dziękuję **Ci** za list i pozdrowienia.

Pisownia **nie** z różnymi częściami mowy

nie

— piszemy łącznie:

— z rzeczownikami, np.

nieporządek

niedyskrecja

nieprzyjaciel

niewygoda

niechęć

niedokładność

nienapisanie

niepalenie

nieposłuszeństwo

— z przymiotnikami, np.

niemiły

nieczynny

nietowarzyski

nieobecny

niemłody

nieżyciowy

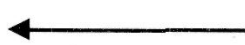
niedobry

nieżonaty

nieposłuszny

— z przysłówkami utworzonymi od zaprzeczonych przymiotników, np.

(jak?) **niespokojnie**

niespokojny (jaki?)

niemile

niesmacznie

niedobrze

niejasno

nietaktownie

nieposłusznie

— z niektórymi zaimkami i liczebnikami mającymi zupełnie inne znaczenie z przeczeniem **nie** i bez przeczenia, np.

nieco

niejaki

niektórzy

niejeden

niejaka

niewielu

nie

— piszemy łącznie:

— z formami stopnia wyższego i najwyższego przymiotników i przysłówków, które bez **nie** w ogóle nie występują lub jeżeli **nie** oznacza cechę przeciwstawną podstawowego przymiotnika i przysłówka, np.

niedorzeczny

niedorzeczniejszy

naj**niedorzeczniejszy**

niedorzecznie

niedorzeczniej

naj**niedorzeczniej**

niegrzeczny

niegrzeczniejszy

naj**niegrzeczniejszy**

niegrzecznie

niegrzeczniej

naj**niegrzeczniej**

— z imiesłowami przymiotnikowymi użytymi w znaczeniu przymiotnikowym, np.

niedościgniony

niezrównany, doskonały, nieosiągalny

niezbadany

tajemniczy, nie dający się zbadać

ale

Nie zbadany pacjent czekał w poczekalni.

nieoceniony

bezcenny, zasługujący na najwyższą ocenę

ale

Na stole leżał nie oceniony jeszcze zeszyt.

nie

— piszemy **rozdzielnie**:

— z osobowymi formami czasownika, np.

nie jestem

nie oglądały

nie zadzwonimy

nie byłem

nie czytaj

niech **nie** idzie

nie będę

nie chciałbym

nie sprzedaliby

— z bezokolicznikiem, np.

nie spać

nie znaleźć

nie kłaść

nie tańczyć

nie biec

nie grać

wyjątki

niewolić

niedomagać

nienawidzić

niepokoić

niedowidzieć

niedowierzać

niecierpliwić się

— z osobowymi formami czasownika występującymi w funkcji bezosobowej, np.

nie powinno się

nie wypada

nie wypadało

nie należy

nie należałoby

nie należało

— z wyrazami występującymi w znaczeniu czasownikowym lub w funkcji orzecznika, np.

nie trzeba

nie można

nie wiadomo

nie warto

nie wolno

nie żal

nie wstyd

nie szkoda

nie sposób

nie

— piszemy **rozdzielnie**:

— z bezosobowymi formami czasownika zakończonymi na **-no**, **-to**, np.

nie zrobiono

nie odszukano

nie rozpoczęto

— z imiesłowami przysłówkowymi, np.

nie śpiąc

nie robiwszy

nie zjadłszy

nie myśląc

nie skończywszy

nie doszedłszy

— z imiesłowami przymiotnikowymi użytymi w znaczeniu czasownikowym, np.

nie pracujący (mężczyzna)

nie dopieczony (kurczak)

nie zamykające się (drzwi)

nie rozwiązane (zadanie)

nie rosnące (kwiaty)

nie otwarta (brama)

— z przymiotnikami w stopniu wyższym i najwyższym, np.

nie łatwiejszy

nie większy

nie dłuższy

nie najłatwiejszy

nie największy

nie najdłuższy

— z przysłówkami w stopniu wyższym i najwyższym, np.

nie łatwiej

nie prędzej

nie dokładniej

nie najłatwiej

nie najprędzej

nie najdokładniej

nie

— piszemy **rozdzielnie**:

— z przysłówkami, które nie pochodzą od przymiotników, np.

nie bardzo

nie zawsze

nie dziś

nie całkiem

nie wszędzie

nie teraz

— z rzeczownikami, przymiotnikami i przysłówkami, jeżeli **nie** wyraża przeciwstawienie, np.

Nie pogoda, lecz zły stan zdrowia opóźnił mój wyjazd.

Nie dostateczne, ale dobre wyniki osiągnąłem w nauce.

Nie ojca, ale matkę spotkałem niespodziewanie.

— z liczebnikami, np.

nie raz

nie dziesięć

nie dwunasta

nie dwa

nie szósty

nie czworo

Nie trzy, a cztery kule potrzebne są do gry.

— z zaimkami, np.

nie mój

nie ja

nie ten

nie nasz

nie tamten

nie każdy

Nie twój, a mój faworyt dzisiaj zwycięży.

PISOWNIA WYRAŻEŃ PRZYIMKOWYCH I PRZYIMKÓW ZŁOŻONYCH

Przymyki z rzeczownikami piszemy **rozdzielnie**, np.

do sklepu

nad polami

pod stopami

na śniadanie

bez owoców

przez łąkę

w poczekalni

o koledze

za rogiem

na przykład

w ogóle

po kolei

z powrotem

po południu

z powodu

Przymyki z wyrazami występującymi wyłącznie w połączeniach przyimkowych piszemy **rozdzielnie**, np.

na przemian

po kryjomu

w zamian

w poprzek

na przełaj

na wyrost

wyjątki →

nawzajem

poniewczasie

Przymyki z przymiotnikami piszemy **rozdzielnie**, np.

za mały

za długi

za wysoki

o dawnych

z miłymi

o starym

Przymyki z przysłówkami, liczebnikami i zaimkami piszemy **rozdzielnie**, np.

na pewno

od zaraz

za darmo

na czczo

na zawsze

za dużo

po trzecie

do tysiąca

po trzykroć

dla czworga

dla nas

beze mnie

z tobą

po co

po tym

Łącznie piszemy przymyki składające się z dwóch lub trzech przymyków, np.

ponad

sprzed

pośród

poza

spoza

spomiędzy

spod

sponad

oprócz

poprzez

znad

zza

Łącznie piszemy połączenia przymyków z członami:

-koło, -bok, -czas, -dług,

-śród, -miast, -wnątrz, np.

dookoła

podczas

zamiast

naokoło

według

wewnątrz

obok

pośród

wśród

Zapamiętaj!

doprawdy	ale	do prawdy, do kłamstwa
dlatego	ale	dla tego kolegi
naraz (<i>nagle</i>)	ale	na raz, na dwa...
ponadto (<i>oprócz tego</i>)	ale	ponad to (<i>ponad coś</i>)
niezadługo (<i>wkrótce</i>)	ale	nie za długo (<i>niezbyt długo</i>)

bez wątpienia	naumyślnie	wkrótce
dotychczas	nazajutrz	w ogóle
do widzenia	pojutrze	w poprzek
na co dzień	pokróctce	wskutek
nadaremnie	popojutrze	wszerz
nadzwyczaj	po południu	w środku
na pewno	pośrodku	wzdłuż
naprawdę	poza tym	zarazem
naprzeciwnko	przedwczoraj	zazwyczaj
natychmiast	wcale	znenacka

PISOWNIA SPÓŁGŁOSEK DŹWIĘCZNYCH I BEZDŹWIĘCZNYCH

— wewnątrz wyrazów, np.

słodki – *bo* – słodczyce

ławka – *bo* – ława

kózka – *bo* – koza

drzewko – *bo* – drzewa

prośba – *bo* – prosić

wróżka – *bo* – wróżyć

— na końcu wyrazów, np.

gaz – *bo* – gazowy

chłód – *bo* – chłody

brzeg – *bo* – brzegi

odzież – *bo* – odzieżowy

skrót – *bo* – skróty

staw – *bo* – stawy

PISOWNIA RZECZOWNIKÓW ZAKOŃCZONYCH NA:

-dztwo

sąsiedztwo – *bo* – sąsiad

przywództwo – *bo* – wódz

śledztwo – *bo* – śledzić

-ctwo

zgodnie z wymową

lotnictwo

ptactwo

-stwo

zgodnie z wymową

księstwo

kłamstwo

-wstwo

rybołówstwo – *bo* – łowy

ustawodawstwo – *bo* – dawać

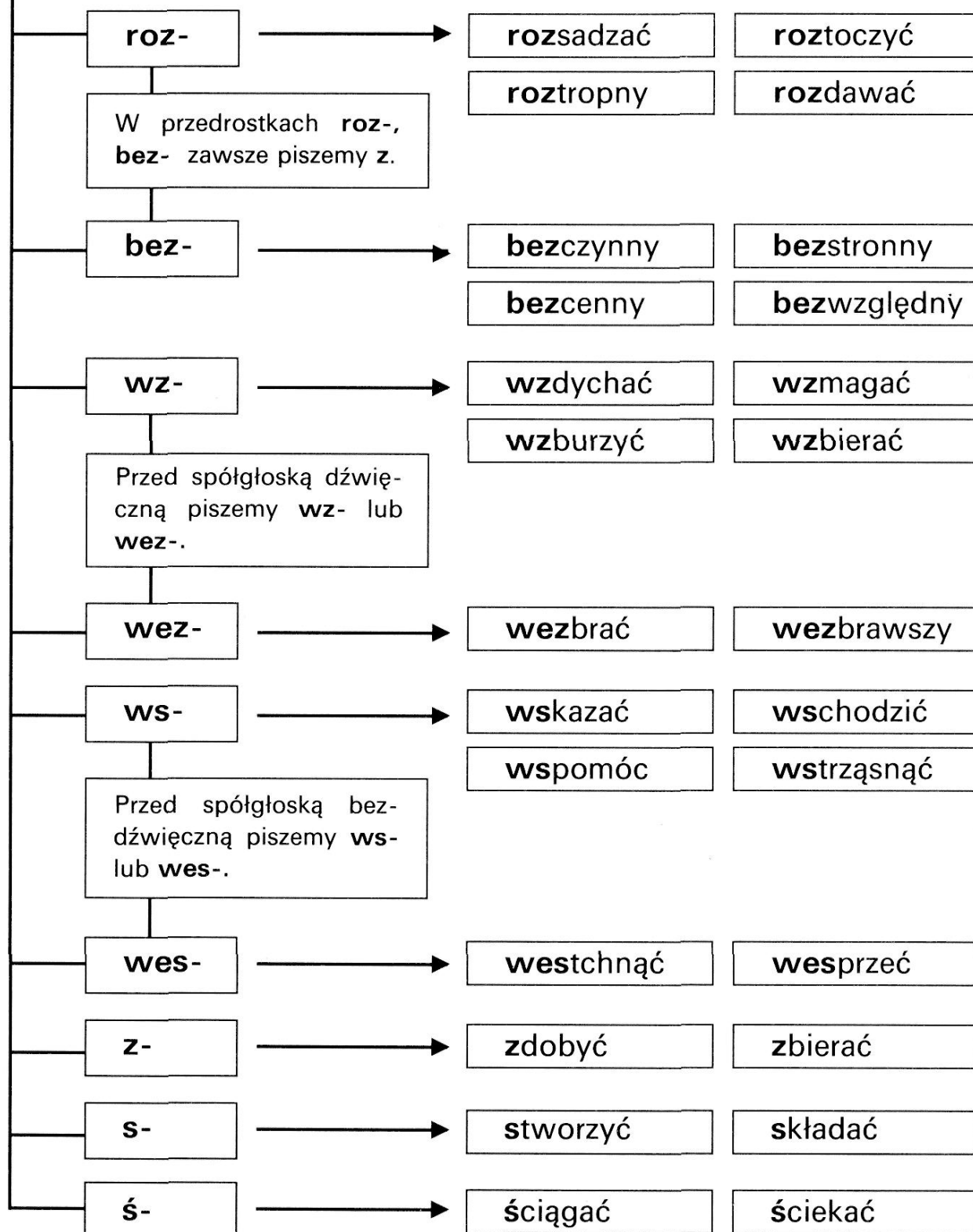
PISOWNIA RZECZOWNIKÓW ZAKOŃCZONYCH NA:

-śba	→	prośba - <i>bo</i> - prosić
-źba	→	groźba - <i>bo</i> - grozić
-zca	→	wynalazca - <i>bo</i> - wynalazł
-źca	→	drapieżca - <i>bo</i> - drapieżnik
-zka	→	walizka - <i>bo</i> - waliza
		bluzka - <i>bo</i> - bluza

PISOWNIA PRZYMIOTNIKÓW ZAKOŃCZONYCH NA:

-dzki	→	inwalidzki - <i>bo</i> - inwalida	
		ludzki - <i>bo</i> - ludzie	
		sieradzki - <i>bo</i> - Sieradz	
-wski	→	piastowski - <i>bo</i> - piastować	
		myśliwski - <i>bo</i> - myśliwy	
-cki	→ <small>zgodnie z wymową</small>	szlachecki	literacki
-ski	→ <small>zgodnie z wymową</small>	włoski	męski

PISOWNIA WYRAZÓW Z PRZEDROSTKAMI:

Zapamiętaj!

Piszemy z- mimo, że słyszymy ź-, np.

zdziwienie

zdziałać

zdzierać

zdziczeć

zdziwaczeć

zdzierca

s — ch

schudnąć

schwytąć

s — c

scalić

scedować

s — cz

sczyścić

szczernieć

ś — ć (c, ci)

ściskać

ścieśniać

z — h

zhańbić

zharmonizować

z — s

zsypać

zsunąć

z — sz

zszywać

zszarzeć

z — ś (s, si)

zsiadać

zsiwieć

UŻYCIE ŁĄCZNIKA W WYRAZACH ZŁOŻONYCH

Z łącznikiem piszemy przymiotniki złożone z członów znaczeniowo równorzędnych (*można go zastąpić spójnikiem i*), np.

biało-czerwony

(*biały i czerwony*)

południowo-zachodni

(*południowy i zachodni*)

polsko-angielski

(*polski i angielski*)

wyjątek

głuchoniemy

Z łącznikiem piszemy również przymiotniki złożone z więcej niż dwóch członów, np.

biało-czerwono-zielony

północno-wschodnio-polski

Z łącznikiem piszemy nazwy miejscowe złożone z dwóch lub więcej członów rzeczownikowych, np.

Skarżysko-Kamienna

Kraków-Płaszów

Warszawa-Okęcie

Warszawa-Praga-Południe

Bez łącznika piszemy przymiotniki złożone z członów znaczeniowo nierównorzędnych, np.

jasnoczerwony

(*czerwony o odcieniu jasnym*)

ciemnozielony

(*zielony o odcieniu ciemnym*)

DZIELENIE WYRAZÓW PRZY PRZENOSZENIU

Wyrazy przy przenoszeniu dzielimy na sylaby, np.

wo - da

sa - mo - lot

za - u - ro - cze - nie

Dzielenie grup spółgłoskowych, np.

wszy - stko

wszys - tko

wszyst - ko

Nie rozdzielamy połączeń liter oznaczających jedną głoskę:
cz, rz, sz, dz, ch, np.

zna - **czek**

ku - **sza**

wie - **dza**

zo - **rza**

za - **rzut**

pu - **char**

Nie dzielimy wyrazów jednosylabowych, np.

nos

głód

włot

blok

Ostatniej spółgłoski przedrostka nie przenosi się do następnej części wyrazu, nie dodaje się też do niej następnej spółgłoski, np.

▶ pod - ciąć

▶ nad - łamać

▶ roz - stawiać

Do przedrostka zakończonego na samogłoskę nie dodaje się spółgłoski następnej, np.

▶ do - płacić

▶ za - brudzić

Rozdzielamy zawsze dwie jednakowe spółgłoski, np.

lek - ki

uczen - nica

in - ny

Nie rozdzielamy dwugłosek **au, eu** wymawianych jednosylabowo, np.

▶ **fau** - na

▶ **au** - tor

Dwugłoski te dzielimy wtedy, kiedy wymawiamy je dwusylabowo, np.

▶ **nie** - uk

▶ **na** - u - ka

INTERPUNKCJA

W polskiej pisowni używa się dziesięciu znaków interpunkcyjnych:

 Poznaj je!

KROPKA

.

Kropka najczęściej zamyka wypowiedzenie (zdanie lub równoważnik zdania), np.

Wyjeżdżamy na wycieczkę w sobotę.

Wyjazd na wycieczkę w sobotę.

Wyjedź na wycieczkę w sobotę.

Kropkę stawiamy po cyfrach arabskich oznaczających liczebniki porządkowe, np.

1. osoba l. mn. (*pierwsza osoba*)

6. piętro (*szóste piętro*)

4. rząd (*czwarty rząd*)

Kropkę stawiamy w datach pisanych w całości cyframi arabskimi, np.

15.07.1410.

3.05.1791.

Kropkę stawiamy po skrócie, który jest początkową literą lub początkowymi literami skróconego wyrazu, np.

w. (wiek)

inż. (inżynier)

ob. (obywatel)

prof. (profesor)

Kropki nie stawiamy, jeżeli ostatnia litera skrótu jest ostatnią literą skróconego wyrazu, np.

nr (numer)

mgr (magister)

wg (według)

mjr (major)

dr (doktor)

Kropki nie stawiamy w datach, jeżeli miesiąc napisany jest słownie lub liczbą rzymską, np.

4 grudnia 1963

16 XI 1984

Zapamiętaj!

tzn. (to znaczy)

np. (na przykład)

tzw. (tak zwany)

itd. (i tak dalej)

ale

m.in. (między innymi)

DWUKROPEK

:

Dwukropek stawiamy przed cytatai, mową niezaleźną, np.

Ostatnie zdanie utworu brzmiało: „Taki był koniec tej wielce pouczającej historii.”

Wychowawczyni zawołała: „Wracajcie tu wszyscy”.

Dwukropek stawiamy przed wyliczeniem lub wyjaśnieniem poprzedzonym ogólną zapowiedzią, np.

Wypowiedzenia współrzędnie złożone dzielą się na: łączne, przeciwstawne, rozłączne i wynikowe.

W szafie wiszą: palto, garnitur i kozuch ojca.

Na targu mama kupiła: pory, selery, cebulę, paprykę i groch.

Dwukropka nie stawiamy, jeżeli wymieniamy jedynie dwa wyrazy lub wyrażenia połączone spójnikiem **i**, np.

Z prac pisemnych Tomek otrzymał czwórki **i** piątki.

Ulubionymi zwierzętami Natalii są psy **i** konie.

ŚREDNIK

;

Średnik umieszczamy między jednorodnymi wypowiedziami pojedynczymi i złożonymi; często przy wyliczeniach, np.

„Kaczątka nigdy jeszcze nie widziała takich pięknych ptaków, były oślepiająco białe i miały długie, giętkie szyje; były to łabędzie.”

Wyróżniamy następujące związki składniowe:

- a) związek zgody;
- b) związek rządu;
- c) związek przynależności.

MYŚLNIK

—

Myślnikiem (pauzą) możemy zastąpić opuszczone człony wypowiedzenia; możemy wskazywać na wyrażenie, które uogólnia to, co zostało wcześniej wyszczególnione; możemy wskazywać na wyrazy nieoczekiwane, np.

Porucznik strzelał w dal — nieustannie.

Brzozy, wierzby, topole — wszystkie drzewa składały pokłon wichrowi.

Przyfrunęła, pokręciła łebkiem — i natychmiast odleciała.

Wyrazy i wypowiedzenia wtrącone ujmujemy w dwa **myślniki**, np.

Nie zyska on — przypuszczam — naszego poparcia.

WIELOKROPEK

...

Wielokropek służy do zaznaczenia pauzy przed wyrazami, na które chcemy zwrócić uwagę czytelnika, np.

Zrobił unik i nagle... poczuł, że słabnie z każdą chwilą.

Wielokropek umieszczony w nawiasie oznacza opuszczoną część wypowiedzenia, np.

„Pułki, jeden za drugim, defilowały przed Dziadkiem do Orzechów (...) i ustawiały się szeroką linią w poprzek pokoju.”

CUDZYSŁÓW

„”

Ujmujemy w **cudzysłów** cytaty, mowę niezależną, tytuły oraz wyrazy użyte przenośnie, np.

„Niedaleko od Gniezna, nad jeziorem Gopłem, wznosił się gród Kruszwica.”

Profesor powiedział: „Przepiszcie to teraz.”

Przeczytałam „Anię z Zielonego Wzgórza”.

Twoje „znakomite pomysły” wszyscy już w rodzinie doskonale znają.

NAWIAS**()**

W **nawiasy** ujmujemy wyrazy i wyrażenia wtrącone oraz te, które przynoszą dodatkowe wyjaśnienia, np.

Było to w roku (zaraz poszperam w notatkach) chyba 1914.

Niektóre psy (np. wyżły) używane są do polowania.

PYTAJNIK**?**

Pytajnik stawiamy na końcu wypowiedzeń pytających; również po wypowiedzeniach złożonych podrzędnie, jeżeli zdanie nadrzędne jest pytające, np.

Ile otrzymałeś już cennych nagród?

Czy widziałaś, dokąd oni pojechali?

WYKRZYKNIK**!**

Wykrzyknik możemy postawić na końcu wypowiedzeń: oznajmujących, pytających lub rozkazujących, jeżeli chcemy podkreślić ich treść, zaznaczyć silne zabarwienie uczuciowe, np.

Czytałem dzisiaj znakomitą książkę!

Zabierać się stąd!

Kiedy wreszcie pozmywasz?!

Przyjdź tu natychmiast!!!

PRZECINEK

,

W wypowiedzeniach pojedynczych **przecinkiem** rozdzielamy jednakowe i równorzędne części zdania (podmioty lub określenia), np.

Książki, zeszyty, kredki leżały na biurku.

Z zaciekawieniem oglądałem meble, obrazy, tkaniny.

Przecinkiem nie rozdzielamy wyrazów, z których jeden określa połączenie drugiego z wyrazem nadrzędnym (tzw. przydawek nierównorzędnych), np.

Tegoroczny młodzieżowy festiwal przebiegał nadzwyczaj spokojnie.

Przecinkiem nie rozdzielamy równorzędnych części zdania, jeżeli są połączone spójnikami: **i, oraz, albo, lub, czy, bądź, ani, ni, tudzież** oraz spójnikiem **a** (występującym w funkcji łącznej), np.

Mój dziadek jest miły **i** wesoły.

Na wczasy pojedziemy samochodem **lub** pociągiem.

Silnik pracował cicho **a** rytmicznie.

Przecinkiem rozdzielamy części zdania połączone spójnikami: **a, ale, lecz, zatem, jednak, więc, toteż** (występującymi w funkcji przeciwstawnej lub wynikowej), np.

Dozorca był niesympatyczny, **ale** pracowity.

Zdjęcia były kolorowe, **zatem** ładne.

Babcia siedziała przygnębiona, **więc** smutna.

Przecinkiem rozdzielamy wyrazy stojące poza zdaniem: wykrzykniki, wołacze, wyrażenia wtrącone, np.

Hej, poczekajcie chwilę!

Piotrze, zadzwonię wieczorem do ciebie.

Marta jest, **moim zdaniem**, niezwykle uprzejma.

W wypowiedzeniach złożonych **przecinkiem** rozdzielamy poszczególne zdania składowe, np.

Byłem już bardzo zmęczony, ale nie przestałem pracować. (wypowiedzenie współrzędnie złożone)

Pożyczyłem koledze rower, żeby mógł dojechać do domu. (wypowiedzenie podrzędnie złożone)

W wypowiedzeniach współrzędnie złożonych **przecinkiem** rozdzielamy poszczególne zdania składowe, jeżeli są połączone spójnikami: **a, ale, lecz, jednak, zaś, natomiast, więc, zatem, toteż, dlatego**, np.

Jest zimno, **ale** świeci słońce.

Artur jest pracowity, **więc** uzyskuje dobre oceny.

Przecinkiem nie rozdzielamy poszczególnych zdań składowych, jeżeli są połączone spójnikami: **i, oraz, tudzież, albo, lub, czy, bądź, ani, ni**, np.

Agnieszka jest zdolna **i** uczy się pilnie.

Wieczorem pójdę do kina **albo** zostanę w domu.

Jeżeli w wypowiedzeniach współrzędnie złożonych spójniki powtarzają się, przed drugim spójnikiem i następnym stawiamy **przecinek**, np.

Albo będę oglądał telewizję, **albo** posłucham radia.

Marek nie chciał **ani** pomóc mamie w porządkach, **ani** pójść po zakupy.

Przecinkiem rozdzielamy wypowiedzenia współrzędnie złożone połączone bezspójnikowo, np.

Czuł się nie najlepiej, jechał coraz wolniej.

Zawodnik biegł, wszyscy patrzyli na niego z podziwem.

Zdanie podrzędne zawsze rozdzielamy **przecinkiem** od zdania nadrzędnego bez względu na kolejność tych zdań i niezależnie od tego czy zdanie podrzędne jest połączone z nadrzędnym przy pomocy spójnika, czy zaimka względnego, np.

Kiedy słońce wyszło zza chmur, zrobiło się od razu jaśniej.

Samochód tak pędził, że niewiele mogliśmy zobaczyć.

Zachwyciły mnie plakaty, które oglądałam na wystawie.

Przecinkiem rozdzielamy obustronnie zdanie podrzędne wtrącone w zdanie nadrzędne, np.

Film, który obejrzałem dzisiaj, bardzo mnie zaintrygował.

Kolega, z którym byłem na obozie, napisał do mnie list.

W wypowiedzeniach złożonych, w których jednym ze składników jest równoważnik zdania, **przecinek** stawiamy tak, jak w wypowiedzeniach składających się z dwóch zdań, np.

Podziwiał to, co piękne i wartościowe.

To znakomicie, że egzamin mamy już za sobą.

Imiesłowowy równoważnik zdania rozwinięty dodatkowymi określeniami możemy rozdzielać **przecinkiem**, np.

Wracając ze szkoły, wstąpiłem do cukierni.

Przeczytawszy fragment rękopisu, odłożył go na półkę.

Przecinkiem nie rozdzielamy imiesłowowego równoważnika zdania nie mającego określeń, np.

Idąc zawsze uważał.

Czytając pilnie notował.

uwaga!

W wypowiedzeniach złożonych możemy postawić **przecinek** przed spójnikami: **i, oraz, tudzież, albo, lub, czy, bądź, ani, ni**, jeżeli występują one po zdaniu wtrąconym, które musi być ujęte w dwa znaki interpunkcyjne, np.

Jurek kupi nowy samochód, o którym tak marzył, i będzie mógł wyjechać z nami nad morze.

SŁOWNICZEK

wyrazów często używanych,
których pisownię warto zapamiętać

A	abazur	alkohol	archeologia
	abonament	Ameryka Południowa	archipelag
	aerozol	Amerykanin	architektura
	Afryka	anarchia	Austro-Węgry
	Afrykanin	antyk	Azja Mniejsza
	afrykański	aplauz	Azjata
	akcent	Arabowie	ażeby

B	bagaż	beżowy	bójka
	bajkopisarz	bieżący	branża
	bandaż	bieżnia	brudnozielony
	bezdrożę	bladoniebieski	brzęczeń
	beze mnie	błahostka	brzmienie
	bezkrólewie	bohater	brzózka
	bezsensowny	bojówka	burzyć
	bezskutecznie	bombka	burżuazja

C	całodobowy	chłód	co dzień
	cecha	chociaż	co najmniej
	chamstwo	chrząszcz	cudzystów

charakterystyka

chętnie by

chichotać

Chińczyk

chrześcijaństwo

ciężarówka

ciężkozbrojny

codziennie

czarno-biały

czarnoksiężnik

czwórbój

czyhać

D dalekobieżny

darzyć

dążyć

dezynfekcja

donikąd

dorożkarz

dorzecze

do widzenia

drązek

drugorzędny

drzazga

drzeć

dwójka

dwuosobowy

dyskwalifikacja

dyżurny

dżinsy

dżudo

E echo

ekspedientka

elementarz

Eskimos

Europa

europejski

F falochron

fartuch

filharmonia

filizanka

formularz

fotoreportaż

G gdziekolwiek

gdzieniegdzie

gitarzysta

gorzki

Grenlandia

gruboskórny

grzanka

grządka

grzbiet

grzebień

grzech

Grzegorz

grzejnik

gwiazdozbiór

gwóźdź

H hala

haracz

herbata

handlarz

hangar

hańba

hardy

hartować

Henryk

hodować

huśtawka

hymn

I igrzyska

Iliada

Indianin

indywidualista

inteligencja

islam

J Jagiełło

jak gdyby

jakże

jałmużna

jeżeli

Józef

K kałuża

Karkonosze

karmnik

katechizm

każdy

kędzierzawy

kilkakrotny

klient

korytarz

korzystać

kożuch

kpiarz

krążyć

krótkotrwały

krużganek

Krzysztof

Krzyżak

kurz

L lekceważyć

lekkoduch

ludobójstwo

ludożerca

luksusowy

ludzkość

Ł łabędź

łodyżka

łódź

łóżko

łupież

łyżwy

M macierzyństwo

mahometanin

makulatura

mężczyzna

miażdżyć

międzyszkolny

mógłbym

mózdzek

Murzyn

marzenie

marża

mięsożerny

można by

muzeum

mżawka

N

nabożeństwo

na co dzień

nadaremnie

najniższy

na krzyż

należałoby

na pewno

naprawdę

narzeczona

naumyślnie

nieaktualny

nie bardzo

niebezpieczeństwo

nie chcąc

nie dłuższy

niehałaśliwy

niemało

nie najgorzej

nieodmienny

niepohamowany

Nobel

O

oblężenie

obopólny

obrzeże

odleżeć

odwilż

okruch

oranżeria

orzeźwić

ożywienie

Ó

ósemka

ósmoklasista

ówcześnie

P

pacierz

papież

Paryż

paryżanin

pasażer

patriotyzm

pełnometrażowy

pęcherz

piechur

pielgrzymka

pięciopiętrowy

Piłsudski

płaskorzeźba

podróżować

ponieważ

pośrodku

prerażenie

przerzucać

przestrzeń

przewyższać

przychód

przyrząd

pszczelarz

puenta

R

rażący

Rejtan

rekompensata

rekonstruować

rentgen

repertuar

reportaż

rozszerzyć

również

równorzędny

ródzka

różnokolorowy

rytuał

ryż

rzadko

rządzić

rzeczoznawca

rześki

rzetelnie

rzeźbiarz

rzęsisły

S

sabotaż

samorząd

schorzenie

sierżant

Skandynawia

skarżyć

sprzeniewierzyć

starożytny

strażak

stróż

strużka

strzeżony

strzyżenie

stuprocentowy

stutysięczny

sucharek

szantaż

szarża

szczegół

szesnastowieczny

szóstoklasista

Szwecja

szwedzki

szybkobiegacz

Ś

śledztwo

śledź

śnieżnobiały

śnieżyca

śródmiejski

świeży

T

taksówkarz

także

talent

Tatarzy

Tatry

tatrzański

tchórzostwo

teledysk

temperament

tempo

tendencja

tężyzna

trójzęb

trzęsienie

trzyletni

twarzyczka

tymczasem

tysiąclecie

U	uchodźca	uprzywilejowany	urzędnik
	uhonorować	urazony	użytek
	upoważnienie	urządzenie	używać

W	ważny	wśród	wytężyć
	wernisaż	wybrzeże	wyżeł
	wierzyć	wyobrażenie	wyższy
	wieża	wyposażenie	wyżyna
	wokoło	wyróżnić	wzburzyć
	wstążeczka	wyrzeczenie	wzdłuż

Z	zabezpieczyć	załączek	z nagła
	zadłużenie	zależność	zniecka
	zagrożenie	zastrzeżenie	zsuwać
	zahaczyć	z bliska	zsyp
	zajeżdżać	zdarzenie	zweźać

Ż	źdźbło	żrebak	źródło
----------	--------	--------	--------

Ż	żaglówka	żebrak	żrący
	żaluzja	żołądek	żyletka
	żałować	żołądz	żyłka
	żądanie	żołnierz	żywy
	żądło	żółty	żyzny

DYKTANDA

pochodzące w większości z wybranych lektur obowiązkowych i uzupełniających.

(Wszystkie tytuły zamieszczonych tekstów zostały nadane przez autorów opracowania.)

„Polowanie na króliki”

„Kot skierował się do lasu, w którym żyło wiele rodzin dzikich królików. Bardzo trudno było je złapać, bo były zwinne i szybkie. Kot wsypał do worka garść pszennych plew i wiązkę delikatnych, świeżych ziół, najsmakowitszych, jakie udało mu się znaleźć. Potem położył się obok w trawie, sztywny i nieruchomy, i cierpliwie czekał, aż jakiś młody i niedoświadczony królik skusi się na te łakocie i sam wejdzie do worka. (...)”

Głupiutki króliczek wlaź do worka znęcony zapachem plew i zaczął zajadać ze smakiem.

Szybki jak błyskawica kot zaciągnął troki worka, uwięził go, a potem zabił. Zarzucił swoją zdobycz na plecy i udał się do królewskiego pałacu.”

(Ch. Perrault „Kot w butach”)

„Bał kwiatów”

„Nie paliła się żadna lampa nocna, ale pomimo to było jasno; przez okno świecił księżyc i rzucał światło na podłogę; było jasno jak w dzień. Wszystkie hiacynty i tulipany ustawiły się w dwa długie szeregi na ziemi, na oknie stały tylko puste doniczki; na podłodze wszystkie kwiaty tak ślicznie tańczyły krążąc dookoła, tworzyły zwarty łańcuch, kręcąc się trzymały się za zielone listki. Przy fortepianie siedziała żółta lilia (...). Na środek stołu, tam gdzie stały zabawki, wskoczył duży, błękitny krokus, zbliżył się do łóżka lalki i odsunął firanki; leżały tam chore kwiaty, ale natychmiast się podniosły i skinęły innym kwiatom na znak, że chcą z nimi tańczyć.”

(H.Ch. Andersen „Kwiaty małej ldy”)

„Mieszkanka papierowego zamku”

„Na stole, gdzie ustawiono żołnierzy, stało dużo innych zabawek, ale najbardziej rzucał się w oczy śliczny papierowy zamek; przez maleńkie okienka można było zajrzeć do środka. Przed zamkiem stały małe drzewa naokoło małego lusterka, które miało naśladować jezioro; łabędzie z wosku pływały po tym jeziorze i odbijały się w jego tafli. Wszystko to było prześliczne, ale najpiękniejsza była maleńka panienska, stojąca

pośrodku otwartej bramy zamkowej. Była tak samo wycięta z papieru, ale miała suknię z białego tiulu, a niebieska wstążeczka, spięta na ramieniu, tworzyła szal, ozdobiony złotymi cekinami, tak dużymi jak cała jej twarzyczka.

Panienka miała obie ręce wyciągnięte przed siebie, gdyż była tancerką; jedną nóżkę podnosiła wysoko w górę (...)."

(H.Ch. Andersen „Dzielny ołowiany żołnierz”)

„Dobry ptak”

„Nadeszła surowa zima, wody zamarły, ptaki i zwierzęta w lesie zaledwie mogły znaleźć pożywienie. Mały ptaszek wyfrunął na drogę i szukał czegoś do zjedzenia na śladach sań, znalazł tu jedno ziarenko, tam drugie, znalazł też parę okruchów chleba; sam jadł mało, ale zwołał wszystkie inne wygłodzone wróble, aby pożyły się. Fruwał po miastach, wypatrywał dookoła i gdzie tylko z okna jakaś dobra ręka rozrzuciła dla ptaszków okruchy chleba, sam zjadał tylko odrobinę, a innym ptakom oddawał wszystko.

W ciągu zimy mały ptaszek zebrał i porozdawał tyle okruchów chleba, że razem utworzyły cały bochenek (...); i kiedy znalazł ostatni okruczek i oddał go innym, szare skrzydełka ptaszka zrobiły się białe i rozwinęły się szeroko do lotu.”

(H.Ch. Andersen „Dziewczyna, która podeptała chleb”)

„Skrzypki Janka”

„Gdy tylko mógł słyszeć skrzypki, czy to na dożynkach, czy na weselu jakim, to już dla niego było wielkie święto. Właził potem za piec i nic nie mówił po całych dniach, spoglądając jak kot błyszczącymi oczyma w ciemności. Potem zrobił sobie sam skrzypki z gonta i włosienia końskiego, ale nie chciały grać tak pięknie jak tamte w karczmie: brzęczały cicho, bardzo cichutko, właśnie jak muszki jakie albo komary. Grał jednak na nich od rana do wieczora (...).

Wcale nie był jak inne dzieci, był raczej jak jego skrzypki z gonta, które zaledwie brzęczały. Na przednówku przy tym przymierał głodem, bo żył najczęściej surową marchwią i także chęcią posiadania skrzypek.”

(H. Sienkiewicz „Janko Muzykant”)

„Pościg”

Wystarczy powiedzieć, że pajac słyszał tuż za sobą ciężkie sapanie, a nawet czuł palący oddech zwierzęcia.

Na szczęście wybrzeże było tuż, a o parę kroków dalej widać było morze. Dobiegłszy do brzegu, pajac dał ślicznego susa i skoczył w wodę jak żaba. Alidor zaś chciał się zatrzymać, ale w zapale pościgu i on buchnął do wody. Niestety, nie umiał pływać i dlatego, chcąc utrzymać się na powierzchni, zaczął wywijać łapami, ale im więcej nimi wywijał, tym głębiej szedł z głową pod wodę.”

(C. Collodí „Pinokio”)

□ „Pinokio w poszukiwaniu pożywienia”

„Biedny Pinokio pobiegł zrazu do ogniska, gdzie kipiał garnek, i chciał podnieść przykrywkę, żeby zobaczyć, co tam jest wewnątrz, ale garnek był namalowany na murze. Możecie sobie wyobrazić, co się z nim działo. Nos jego, który był już dość długi, wydłużył mu się jeszcze przynajmniej o cztery palce. Wtedy zaczął biegać po izbie i przetrząsać wszystkie szufladki i wszystkie zakamarki, żeby znaleźć trochę chleba, chociażby i suchego, bodaj jakąś skórkę, jakąś kość zachowaną dla psa lub resztę spleśniałej mamałygi czy też ość z ryby, pestkę z czereśni, słowem, coś do przegryzienia, ale nie znalazł nic, po prostu nic, nic a nic. Tymczasem głód wzrastał i wzrastał, a dla biednego Pinokia jedyną ulgą było ziewanie (...).”

(C. Collodi „Pinokio”)

□ „Podniebna podróż Adasia Niezgódki”

„Zawsze wydawało mi się, że latanie jest rzeczą całkiem łatwą i że wystarczy tylko unieść się w powietrze, a już można poszybować wzorem ptaków aż pod samo niebo. Tymczasem jednak przypuszczenia moje zawiodły mnie zupełnie.

Gdy idąc w ślad pana Kleksa nabrałem w płuca pewną ilość powietrza i poczułem wewnątrz niezwykłą lekkość, zrozumiałem, że już gotów jestem do lotu. Wydałem więc policzki i począłem natychmiast unosić się w górę. Ujrzałem przed sobą Akademię pana Kleksa, która oddalała się ode mnie z wielką szybkością, park małał i jakby uciekał w dół, koledzy poczęli gwałtownie się zmniejszać.”

(J. Brzechwa „Akademia pana Kleksa”)

□ „Ferdynand na dworcu kolejowym”

„Na dworcu, jak to zwykle na dworcu, panował ogromny ruch. Wszyscy się gdzieś spieszyli. Jedni w jedną stronę, a drudzy w drugą. Bagażowi nosili bagaże, kasy sprzedawały bilety, w kioskach można było kupić gazetę na drogę, a w bufecie napić się lemoniady. Przy wejściu na peron stali bileterzy i dziurkowali bilety. (...)”

Potem powstał przez chwilę obok przechowalni bagażu. Patrzył, jak podróżni oddają do przechowania swoje walizki, żeby z nimi nie chodzić po mieście. Na walizkę naklejano karteczkę z odpowiednim numerem, wydawano podróżnemu kwit na dowód, że oddał bagaż, i kładziono walizkę na półce, gdzie sobie spokojnie czekała na powrót właściciela.”

(L.J. Kern „Ferdynand Wspaniały”)

□ „Tatry”

„Tatry to najwyższe w Polsce góry typu alpejskiego. Charakteryzuje je wyraźny układ piętrowy bogatej roślinności: najpierw regiel dolny czyli lasy jodłowo-bukowe, następnie regiel górny porośnięty świerkiem, później piętro kosodrzewiny a nad nim hale, ponad którymi znajduje się jedynie wysokogórska roślinność naskalna.

Najpopularniejsze i typowe dla Tatr rośliny to limba w Dolinie Kasprowej, w Dolinie Białki i nad Morskim Okiem; szarotka rosnąca na wapiennym podłożu oraz krokusy, których fioletowe kwiaty zwiastują wiosnę.

Oprócz pospolitych gatunków zwierząt żyjących w dolnych piętrach (jelenie, sarny, dziki, rysie, żbiki) występują również niedźwiedzie, natomiast w wyższych partiach kozice, świstaki oraz orzeł przedni.

Głównym ośrodkiem turystycznym Tatr jest Zakopane, najpopularniejsza miejscowość wczasowa w Polsce."

(opracowano na podstawie „Małego przewodnika po Polsce”)

„Król Murdas”

„Po dobrym królu Heliksandrze wstąpił na tron jego syn, Murdas. Wszyscy się tym zmartwili, bo był ambitny i strachliwy. Postanowił sobie zasłużyć na przydomek Wielkiego, a bał się przeciągów, duchów, wosku, bo na wywoskowanej posadzce można nogę złamać, krewnych, że w rządzeniu przeszkadzają, a najwięcej przepowiedni. Kiedy został koronowany, zaraz kazał w całym państwie zamknąć drzwi i nie otwierać okien, zniszczyć wszystkie szafy wróżące, a wynalazcy takiej maszyny, która usuwała duchy, dał order i pensję. Maszyna rzeczywiście była dobra, bo ducha nigdy nie zobaczył. Nie wychodził też do ogrodu, żeby go nie zawiało, i spacerował tylko po zamku, który był bardzo wielki.”

(S. Lem „Bajki robotów”)

„Posejdon”

„Nad morzem panuje wszechwładna wola Posejdona. W głębi swego podmorskiego pałacu wie wszystko, co się dzieje na ruchliwej powierzchni. Gdy wiatry nieopatrznie wzbudzają fale, zjawia się Posejdon i jednym spojrzeniem ciemnych oczu uśmierza bałwany, a burze niesforne precz rozpędza. Trójzębem dźwiga okręty uwięzione wśród skał lub osiadłe na mieliznach, a rozbitkom posyła wartkie prądy, które ich niosą do bezpiecznych brzegów. Przed jego gniewem drży ziemia, morze i człowiek rzucony w lichej łupinie na wodne obszary (...).

Posejdonowi podlegały razem z morzem wyspy, nadbrzeża i przystanie. Straszliwym trójzębem poszarpał lądy i worał się głęboko w ich ciało tworząc zatoki i cieśniny. Trzęsienia ziemi były objawami jego gniewu.”

(J. Parandowski „Mitologia”)

„Posiłek na wyspie”

„Przygotowanie «uczty» wymagało sporo czasu i wysiłku, bo nie tylko trzeba było zagotować wodę na herbatę (właśnie do tego użyto wojskowej menażki), ale także upiec kartofle, co, jak wiadomo, wymaga nagromadzenia dużej ilości żaru. Załoga nakręciła się więc niemało, ściągając paliwo ze wszystkich stron wyspy, tym bardziej że należało przygotować je na zapas, żeby Zenek mógł bez trudu palić ognisko

wieczorem, kiedy już zostanie sam. W końcu wszystko jednak było gotowe i przystąpiono do jedzenia. Obok trzech szklanek po musztardzie Ula postawiła swój zielony kubeczek, a że Pestka, jak się okazało, przyniosła filiżankę — każdy miał własne naczynie do picia, co nadało wspólnemu posiłkowi charakter bardzo uroczysty.”

(J. Jurgielewiczowa „Ten obcy”)

„Pora dżdżysta w Afryce”

„Trawy rosły prawie w oczach. Drzewa pokrywały się obfitym liściem i nim stary owoc opadł, tworzyły się zawiązki na nowy. Powietrze, z powodu zawieszonych w nim igiełek wody, uczyniło się tak przeźroczyste, że nawet odległe przedmioty stawały się zupełnie wyraźne i wzrok sięgał w niezmiernie daleką przestrzeń. Na niebie rozwieszały się cudne, siedmiobarwne tęcze, a wodospad był prawie ciągle w nie ubrany. Krótco trwające ranne i wieczorne zorze grały tysiącami tak świetnych blasków, że nawet w Pustyni Libijskiej dzieci nie widziały nic podobnego. Najniższe, bliskie ziemi obłoki barwiły się wiśniowo, górne, lepiej oświetlone, rozlewały się na kształt jezior z purpury i złota, a drobne, wełniste chmurki mieniły się jak rubiny, ametysty i opale. Nocami, między jedną falą dżdżu a drugą, księżyc zmieniał w brylanty krople rosy (...).”

(H. Sienkiewicz „W pustyni i w puszczy”)

„Powód do dumy”

„Nową namiętnością Tomka był wielce oryginalny sposób gwizdania, który przejął z ust pewnego Murzyna. Teraz pragnął spokojnie wypróbować tę sztukę. Był to jakiś osobliwy rodzaj ptaszęcego trylu, jakby przeciągły świergot, polegający na tym, że w czasie koncertu, w krótkich odstępach czasu, uderza się leciutko językiem o podniebienie. (...)

Dzięki swej pilności i wytrwałości Tomek wreszcie wspiął się na wyżyny tej trudnej sztuki. Z ustami pełnymi harmonijnych tonów, a duszą pełną uniesienia szedł teraz ulicą i doznawał podobnych uczuć jak astronom, który odkrył nową planetę — z tym jednak, że radość Tomka była niewątpliwie większa, głębsza i niczym nie zmacona.”

(M. Twain „Przygody Tomka Sawyera”)

„W oranżerii”

„Chłopcy rozglądali się po osobliwym swym schronieniu, do którego poprzez szklany dach i szklane ściany sączyło się słabe oświetlenie miejskiego wieczoru. Było to lewe skrzydło cieplarni. Wokoło w zielonych kubłach stały grube drzewa o wielkich liściach. W długich skrzynkach rosły paprocie i mimozy. Pośrodku, pod wielkim sklepieniem, palmy rozaczały swe wachlarze, a wokoło nich stał cały las podzwrotnikowych roślin. Pośrodku tego lasu urządzony był basen ze złotymi rybkami, obok basenu stała ławka. Dalej znów magnolie, drzewa wawrzynowe, pomarańczowe,

olbrzymie paprocie. Same rośliny napętniające powietrze mocnym, odurzającym zapachem. W wielkiej, ogrzewanej hali sączyła się bezustannie woda. Krople uderzały o wielkie, mięsiste liście, a wachlarze palm szumiały tak tajemniczo, iż chłopcom zdawało się za każdym razem, że to jakieś osobliwe podzwrotnikowe zwierzę przemyka się w tym gęstym, ciepłą wilgocią ziejącym lesie.”

(F. Molnar „Chłopcy z Placu Broni”)

„Zdumienie Robinsona”

„Pewnego dnia około południa dążąc ku mej łodzi zdumiałem się niezmiernie ujrawszy na brzegu ślad bosej ludzkiej stopy, rysujący się nader wyraziście na piasku. Stałem w miejscu jak rażony gromem lub jakbym zobaczył upiora. (...)

Wyszedłem na wzgórek, ażeby większą przestrzeń ogarnąć, chodziłem wzdłuż brzegu w jedną i drugą stronę, wszędzie z jednakowym skutkiem: widziałem tylko ów jeden ślad i żadnego więcej. Podążyłem znów ku niemu, by się upewnić, czy nie ma więcej śladów albo czy mi się nie przywidziało. (...)

Byłem w najwyższym stopniu strwożony. Co kilka kroków oglądałem się za siebie, nie rozpoznając żadnego krzewu i drzewa, a każdy pień w oddali biorąc za człowieka. Trudno opisać, ile najróżnorodniejszych kształtów nadawała rzeczom moja zalękniona imaginacja (...).”

(D. Defoe „Przypadki Robinsona Kruzoa”)

„Pałac małp”

„Małpy nazywały to miejsce swoim grodem, udając pogardę dla ludów dżungli żyjących po lasach. Właściwie jednak nie wiedziały, jakie było przeznaczenie wszystkich tych gmachów i jaki z nich robić użytek. Siadały w krąg w przedsionku prowadzącym do sali rady królewskiej, iskały się i sądziły, że udają ludzi. To znów rozbiegały się po domach bez dachów i gromadziły w jednym kącie gruzy i stare cegły, żeby za chwilę zapomnieć, gdzie je złożyły. Krzyczały i szturchały się wzajem, po czym nagle zaprzestawszy bójkę goniły się po tarasach w ogrodzie królewskim, potrząsając krzewy różane i pomarańczowe drzewa, aby się bawić spadającymi kwiatami i owocami.”

(R. Kipling „Księga dżungli”)

„Nocne widziadła”

„Ania nigdy nie zapomniła tej wędrówki. Gorzko żałowała, iż nie potrafiła utrzymać na wodzy swej wyobraźni. Widziadła, twory jej własnej fantazji, czyhały za każdym krzakiem, wysuwały swe chłodne, kościste dłonie, by pochwycić strwożone dziewczątko, które je powołało do życia. Kawał kory brzozy, porwany podmuchem wichru i ciskany tam i z powrotem po zwiędłych, szeleszczących liściach,

sprawił, że na chwilę serce w niej zamarło. Przeciągły jęk dwóch starych gałęzi ocierających się o siebie wywołał krople potu na jej czole. Lecące w ciemnościach nietoperze wydały się jej skrzydłami nieziemskich postaci.”

(L.M. Montgomery „Ania z Zielonego Wzgórza”)

□ „Pokoik Ani na Zielonym Wzgórzu”

„Po odejściu Maryli Ania rozejrzała się ciekawie wokoło. Białe, otynkowane ściany były tak boleśnie nagie i smutne, jak gdyby same litowały się nad swym ubóstwem. Podłoga była także goła, tylko pośrodku leżała okrągła, pleciona mata, jakiej Ania nigdy dotąd nie widziała. W jednym kącie pokoju znajdowało się wysokie, staroświeckie łóżko o czterech ciemnych słupach, przeznaczonych do zawieszenia kotary. W drugim kącie trójnożny stolik, a na nim czerwona, aksamitna poduszcзка do szpilek, dość twarda, by złamać ostrze najgrubszej z nich. Nad stolikiem maleńkie, podłużne lustro. Pomiędzy łóżkiem a stolikiem mieściło się okno, przybrane u góry śnieżnobiałą, muślinową falbaną na wprost okna zaś umywalka. Od całego tego pokoju wiał przerażający chłód, toteż przejął on biedną Anię do szpiku kości.”

(L.M. Montgomery „Ania z Zielonego Wzgórza”)

□ „Myśliwiec”

„Rycerzem wśród wspaniałego rodu lotników jest myśliwiec, lotnik nad lotnikami; rycerskim jego zadaniem jest bronić. Bronić własnych bombowców od ataku wroga, godzącego z powietrza, i bronić własnej ziemi od nieprzyjacielskich bombowców. Czasem myśliwiec ogniem swych karabinów maszynowych atakuje nieprzyjaciela znajdującego się na ziemi — lecz czyni to rzadko. Jego wysiłek, jego zwycięstwa, jego tragedie najczęściej rozgrywają się ponad chmurami, wysoko w powietrzu, gdzie jest widok najszerszy, niebo najbliższe, a padół ziemski niewyraźny i daleki jak szary sen. (...)

W miarę wzbijania się w górę następuje cudowna przemiana. Człowiek dosłownie wrasta w maszynę, zespala się z nią w jedno żywe ciało. Jest to już nowy stwór, na połę ludzki, na połę mechaniczny. Wrażliwsi myśliwcy wyraźnie odczuwają, że nerwy ich sięgają do końca skrzydeł samolotu. (...)

Silnik jest olbrzymim sercem myśliwca, który jakby nie miał już swego własnego serca. Życie myśliwca jest związane z owym wielkim sercem, a jeśli ono przestanie działać, następuje katastrofa.”

(A. Fiedler „Dywizjon 303”)

□ „Decyzja przyjaciół”

„Rudy został aresztowany o świcie, a już około godziny siódmej alarmowo zwoływali się jego przyjaciele. Byli poruszeni w najwyższym stopniu. Los uderzył w kogoś specjalnie im bliskiego. Czuli wzburzenie i pustkę, jakby się coś urwało, skończyło, uleciało. W oczach niejednego z tych młodych mężczyzn, które w ciągu ostatnich miesięcy i lat widziały już wiele groźnych obrazów — błyszcząły łzy.

Uczucie rozpacz i pustki pod wpływem jednej myśli zmieniło się nagle w uczucie nadziei. Jeszcze nie koniec! Jeszcze jest szansa, przecież można odbić Rudego! Odbić można — odbić trzeba! (...)

Całe przedpołudnie mija w gorączkowej aktywności. Padają rozkazy. Gońcy rozbiegają się w różne strony. Wszyscy z jakąś zaciętością biorą się do roboty. A roboty jest masa. Prócz ewakuacji magazynu oraz ostrzeżenia zagrożonych, szeregu żmudnych i pilnych posunięć wymaga przygotowywana na popołudnie akcja. Tempo roboty jest szalone.”

(A. Kamiński „Kamienie na szaniec”)

„Marzenie o słoniu”

„Kierownik ogrodu zoologicznego okazał się karierowiczem. Zwierzęta traktował tylko jako szczebel do wybicia się. Nie dbał także o należyłą rolę swojej placówki w wychowaniu młodzieży. Żyrafa w jego ogrodzie miała krótką szyję, borsuk nie posiadał nawet swojej nory, świstaki, zobojętniałe na wszystko, świstały nadmiernie rzadko i jakby niechętnie. Niedociągnięcia te nie powinny mieć miejsca, tym bardziej że ogród bywał często odwiedzany przez wycieczki szkolne.

Był to ogród prowincjonalny, brakowało w nim kilku podstawowych zwierząt, między innymi słoń. Usiłowano go na razie zastąpić, hodując trzy tysiące królików. Jednak w miarę jak rozwijał się nasz kraj — planowo uzupełniano braki. Wreszcie przyszła kolej i na słoń.”

(S. Mrozek „Słoń”)

„Dwór w Bogdańcu”

„Dwór składał się z ogromnej sieni, dwóch obszernych izb z komorami i z kuchni. W izbach były okna z błon, na środku zaś każdej ognisko w ulepionej z gliny podłodze, z którego dym wychodził przez szpary w pułapie. Pułap ów, czarny zupełnie, bywał za lepszych czasów zarazem i wędlnią, na kołkach bowiem powbijanych w belki wieszano wówczas szynki wieprzowe, dzicze, niedźwiedzie i łosie, combry jelenie i sarnie, grzbiety wołowe i całe zwoje kiełbas. W Bogdańcu jednak haki były teraz puste, jak również i półki biegnące wzdłuż ścian, na których po innych «dworach» ustawiano misy cynowe i gliniane. Tylko ściany pod półkami nie wydawały się już zbyt nagie. Zbyszko bowiem kazał ludziom porozwieszać na nich pancerze, hełmy, miecze krótkie i długie, a dalej oszczepy, widły, kusze, kopie rycerskie, wreszcie tarcze i topory, i kropierze na konie. (...)

W przednich izbach były też w pobliżu błoniastych okien stoły zbite z sosonowych desek i także ławy, na których panowie zasiadali wraz z czeladzią do jadła.”

(H. Sienkiewicz „Krzyżacy”)

□ „Wizerunek Ketlinga”

„Nieznajomy był to młody człowiek, przybrany w czarny strój cudzoziemski z białym koronkowym kołnierzem spadającym aż na ramiona. (...) Włosy jego, ucięte równo nad czołem, wiły się w jasnych pierścieniach po obu stronach twarzy po prostu cudnej. Brwi miał ciemne, wyraźnie rysujące się na białym jak marmur czole; oczy słodkie i smutne; płowy wąs i płową spiczastą brodę. Była to głowa niezrównana, w której szlachetność łączyła się z męstwem, głowa zarazem anielska i rycerska. Krzysi dech zaparło w piersiach, bo patrząc oczom własnym nie wierzyła ani też mogła zmiarkować, czy ma przed sobą ułudę, czy rzeczywistego człowieka.”

(H. Sienkiewicz „Pan Wołodyjowski”)

□ „Szpieg”

„Majewski zbliżył się do zaułka, przez czas pewien stał tam, widocznie orientując się w sytuacji, a następnie puścił się w dół, ku rzeczce. Kalosze jego chlupały w grząskich, lepkich, dopiero co rozmokłych bryłach wiecznego bajora; laska, którą macał w ciemności drogę, stuknęła o kamienie tu i ówdzie leżące. Gdy już stanął nad brzegiem kanału, Borowicz wyszedł ze swej kryjówki i z odległości mniej więcej trzydziestu kroków śledził jego ruchy. Majewski stanął przy kładce i prawdopodobnie patrzył w szybki Gontali błyszczące na wysokości, gdyż jego cylinder, widzialny w nikłym odblasku padającym z tego okna, pochylony był znacznie ku tyłowi. Borowicz zadarł także głowę i z niepokojem badał, czy z tego miejsca szpieg nie dojrzy głów zebranych kolegów. Ani twarzy jednak, ani sylwetek nawet widać nie było. (...)

Rozmyślając, jaką by sztuką dostać się co tchu na górkę i uwiadomić przyjaciół, zbliżył się cicho, stanął przy kładce i łowił uchem każdy szept. Idąc za Majewskim mógł wleźć mu w ręce, zgubić siebie i wszystkich. Nie wiedział, co robić, którądy przelazić...”

(S. Żeromski „Syzyfowe prace”)

□ „Wspomnienia”

„Dom zbity był z wielkich pni, pobielany wapnem i stał na wzgórzu nad jeziorem. Nad drzwiami, na drążku, wisiał dzwon, którym zwoływano ludzi na posiłki. Za domem były pola, za polami las. Dwa szeregi topoli lombardzkich biegły od domu do przystani. Topole rosły też dokoła jeziora. Skrajem lasu wiodła droga na wzgórze i tam chodził na jeżyny. Potem dom się spalił i wszystkie strzelby, które leżały nad kominkiem, na podpórkach z kopyt jelenich, spaliły się także, a potem wszystkie lufy wraz z ołowiem, co stopniał w magazynkach, leżały na kupie popiołu, którego używano się do robienia ługu w wielkich żelaznych kotłach. Pytał dziadka, czy mógłby się nimi bawić, a dziadek odpowiedział, że nie. Były to strzelby dziadka, innych nigdy już sobie nie kupił. I nigdy więcej nie poszedł już na polowanie.”

(E. Hemingway „Śniegi Kilimandżaro”)

□ „Jedno z doświadczeń Martina”

„Kółko dyskusyjne socjalistów i filozofów robotniczych, zbierające się w pogodne popołudnie w Parku Ratuszowym, ułatwiło Martinowi dokonanie wielkiego odkrycia. Parę razy na miesiąc przejeżdżając przez park w drodze do czytelnicy, chłopiec zsiadał z roweru, by przysłuchać się głośnym poglądom, i za każdym razem z trudem wrywał się stamtąd. (...) Mówcy nie odznaczeni się powagą ani godnością. Łatwo tracili panowanie nad sobą i obrzucali się wymysłami, a przekleństwa i nieprzyzwoite zwroty też nie należały do rzadkości. Martin widywał nawet, jak dochodziło do bójki. Mimo wszystko jednak, nie wiadomo dlaczego, czuł się w wypowiedziach tych ludzi jakąś niezwykłą żywotność. Ich bój słowny bez porównania silniej zaciekał Martina niż opanowany i spokojny dogmatyzm pana Morse’a. Ludzie ci, kaleczący bez litości angielszczyznę, rzucający się jak szaleńcy i zwalczający idee przeciwników z pierwotną zaciekłością, zdawali się jednak bliżsi rzeczywistego życia aniżeli pan Morse i jego druh nieodstępny, pan Butler.”

(J. London „Martin Eden”)

□ „Zjazd w Gnieźnie”

„W marcu 1000 r. cesarz Otto III odbył pielgrzymkę do grobu św. Wojciecha. Był to ów słynny zjazd gnieźnieński, którego wspaniałość olśniła kronikarzy i przeszła do legendy. (...)

Oddawszy hołd zwłokom świętego, wspaniale — naprawdę po królewsku podejmowany w Gnieźnie, włożył Otto na głowę Bolesława własny diadem cesarski i wręczył mu symbol władzy, włócznię św. Maurycego.

Gest monarszy nie był jeszcze właściwą koronacją i do dziś trwa spór uczonych o znaczenie tej ceremonii. Pewne jest, że dokonując jej uznał Otto Bolesława za samodzielnego władcę. Możliwe również, że mianował go w ten sposób patrycjuszem cesarstwa rzymskiego i swoim namiestnikiem — zastępcą na wschodzie. (...)

Liczny był orszak Ottona III, składał się z książąt, biskupów i rycerzy. Nie tylko oni, lecz każdy z najlichszych sług wyjechał z Polski hojnie obdarowany. Władca jej dobrze znał słabości ludzkie i umiał je wyzyskiwać. Jedną sobie w Niemczech stronników i zwalczał wrogów, obu garściami rzucając złoto.”

(P. Jasienica „Polska Piastów”)

SPIS TREŚCI

Wstęp	3
Pisownia wyrazów z ó	5
Pisownia wyrazów z u	8
Pisownia wyrazów z rz	10
Pisownia wyrazów z ż	13
Pisownia wyrazów z ch	15
Pisownia wyrazów z h	17
Pisownia wyrazów z ą, ę	19
Pisownia wyrazów z em, en, om, on	22
Pisownia wyrazów z j, i	24
Pisownia części -bym, -byś, -by	27
Wielkie i małe litery	29
Pisownia nie z różnymi częściami mowy	40
Pisownia wyrażen przyimkowych i przyimków złożonych	45
Pisownia spółgłosek dźwięcznych i bezdźwięcznych	48
Pisownia rzeczowników zakończonych na -dztwo, -ctwo, -stwo	48
Pisownia rzeczowników zakończonych na -śba, -źba, -zca, -źca, -zka	49
Pisownia przymiotników zakończonych na -dzki, -cki, -wski, -ski	49
Pisownia wyrazów z przedrostkami roz-, bez-, wz-, wez-, ws-, wes-, z-, s-, ś-	50
Użycie łącznika w wyrazach złożonych	52
Dzielenie wyrazów przy przenoszeniu	53
Zasady stosowania znaków interpunkcyjnych:	
Kropka	54
Dwukropek	56
Średnik	57
Myślnik	57
Wielokropek	58
Cudzysłów	58
Nawias	59
Pytajnik	59
Wykrzyknik	59
Przecinek	60
Słowniczek	64
Dyktanda	70

